

Et. i pr. k. wobec zagadn. wolności woli -8-
cie ściśle empirycznym. Następnie rozpatrzemy jeszcze konse-
kwencye determinizmu i indeterminizmu w dwojakim kierunku,
który łączy się już luźniej z etyką, ale przecież nie jest
dla niej całkiem obojętny. Mianowicie w kierunku życia etyki
praktycznej i w kierunku etyki opartej na poglądach religij-
nych.

Stąd widzicie Państwo, że niniejsze wykłady pragną skupić
zagadnienia z różnych dziedzin filozofii: z psychologii, z e-
tyki, z filozofii prawa, z filozofii religii, a o ile będziemy
się musieli też zająć kwestyą przyczynowości, z metafizyki.
Zagadnienie, będąc przedmiotem tych wykładów, wskazuje, jak
dalece te różne dziedziny filozofii wiążą i łączą się w każ-
dem ważniejszym zagadnieniu. Zarazem dowodzi to zagadnienie,
że związek nauk filozoficznych z życiem i z różnymi jego ob-
jawami jest ściślejszy, aniżeli się na pierwszy rzut oka wyda-
je.

201
Część I. Pojęcie wolności woli.

Paragraf 1. Wstępne określenia słowne. Wola i wolny

II. 19/V 205

Paragraf 1. Ważne określenie słowne. Wola i wolny
Główny I. Pojęcie wolności woli.

Je.

Jawami jest ścislejazy, wzięli się na pierwszy raz oka wyda-
że związek nauk filozoficznych z życiem i z różnymi jego ob-
dem wzniesieniem zagadnienia. Zarazem dowodzi że zagadnienie,
dalece nie r. oraz dziedzin filozofii wiążą i łączą się w ksz-
zagadnienia, będąc przedmiotem tych wykładów, wskazują, jak
się musieli też nie być kwestyę przyczynowości, z metafizyki.
Wyki, z filozofii prawa, z filozofii religii, a o ile będziemy
zagadnienie z różnymi dziedzin filozofii: z psychologii, z e-
Będ widzieć Państwo, że niniejsze wykłady przynędo skupić
ruch.

praktycznej i w kierunku etyki oparł na pojęściach religij-
nie ależ cakiem obojętnej. Mianowicie w kierunku etyki etyki
który łączy się już iustniej z etyką, ale przecież nie jest
kwestyę determinizmu i indeterminizmu w dwojakiu kierunku.

nie sąsiad empirycznymi. Następnie rozpatrzmy jeszcze konce-
B. i pr. K. wobec zagadn. wolności woli -8-

Zaczynam od wyrazy wola. Znaczenie bardzo niejednoznaczne. Najobszerniejszym to, w którym wola oznacza źródło wszystkich pragnień, pożądań, a nawet i uczuć, wola w znaczeniu, w którym n.p. średniowieczna filozofia za Arystotelesem przeciwstawia voluntas intelektowi. W tym znaczeniu wola zdolnością do wszelkich zjawisk psychicznych, które tworzą uczuciową, emocjonalną stronę życia. Przeciwstawienie takie, jak głowa i serce. ^{voluntas sine affectus} Już-a- Z nowożytnych, najnowszych filozofów bierze wyraz "wola" w tym najobszerniejszym znaczeniu Schopenhauer, i w tym też znaczeniu upatruje on w woli istotę wszechrzeczy. Już w nieco mniej, ale zawsze jeszcze bardzo obszernym znaczeniu wola brana tam, gdzie ^[fakt] zdolnością do samych pragnień, pożądań, uczuć itd, a więc jak przedtem, lecz z wykluczeniem uczuć. Więc w tym znaczeniu wola obejmuje wszelkie popędy, wszelkie skłonności, jest źródłem wszelkiego działania, postępowania, zachowania się, o ile ono nie jest czysto mechanicznym, czysto fizyologicznym, odruchowym, automatycznym. Ten związek z zachowaniem się, z działaniem ludzkim występuje tu jeszcze wyraźniej, aniżeli w poprzednim znaczeniu, gdzie właśnie

Wobec zagadnienia wojny woli, nie należy zapominać o jej
 aspekcie politycznym. W tym zakresie wojna woli jest
 przede wszystkim wojną polityczną. Wobec zagadnienia
 wojny woli, nie należy zapominać o jej aspekcie
 politycznym. W tym zakresie wojna woli jest przede
 wszystkim wojną polityczną. Wobec zagadnienia
 wojny woli, nie należy zapominać o jej aspekcie
 politycznym. W tym zakresie wojna woli jest przede
 wszystkim wojną polityczną.

przyłączanie uczuć nieścisłe do związku ten zastrzeżenie. W obu tych pierwszych znaczeniach przypisujemy wolę nie tylko człowiekowi, lecz także zwierzętom; widzimy mianowicie w popędach i instynktach, w skłonnościach zwierząt jak gdyby tylko mniej rozwiniętą wolę ludzką, jakby początki, zarodki naszej własnej woli. W tym znaczeniu mógł n.p. Schneider napisać znane swe książki "Der tierische Wille" i "der menschliche Wille. W tym znaczeniu używa wyrazu wola Bain w swym dziele The emotions and the will. | W trzecim, już ścislejsem znaczeniu rozumiemy przez wolę wyłącznie zdolność do postanowień, do powzięcia postanowień. Ta zdolność postanowień jest także objęta poprzednimi znaczeniami; tu ona wyłącznie ma za treść zdolność postanowień. ~~Można-te-trzy-znaczenia-tak~~ Postanowienia każde przeciwstawiamy pragnieniom, chceniom, dążeniom, isklonnościom popędom itd. Przyjmuemy, że postanowienie jest wyłączną właściwością człowieka, gdyż na to trzeba rozwagi, trzeba zastanowienia się, trzeba zdania sobie sprawy z tego, co nas skłania do postanowienia, z jego następstw itd. Nie przeszkadza to samo przez się pogładowi, że postanowienia są tylko niejako jakimś wyższym stopniem rozwoju pragnień, dążeń, popędów; to

przyłączenie nas do swiętej sprawy. Woda tych
 pierwszych przesłanek przybliżały wojsko szwajcarskie,
 lecz także swiętej; widzieliśmy w pobliżu i insygnia
 tych, w składowościach swiętej jak gdyby tylko miały rozwinąć
 tę wolę i ducha. Jakby poszły, zarobki naszej własnej woli.
 W ten sposób mógł n. p. Schneider napisać swoje książki
 "Der unsterbliche Wille" i "Der menschliche Wille". W ten sposób
 używa wyrazu wola Pain w swym dziele "The emotions and the
 will". W trzecim, już ostatnim, znaczeniu rozumiany przez
 wolę wyrażanie zdolność do postawienia, do powzięcia postano-
 wienia. To zdolność postawienia jest także objęta poprzednim
 znaczeniem; tu ona wyraża nie tylko zdolność do postano-
 wienia, lecz także postawienie - jak Postawienie każde prze-
 ciwstawia myślenie, chęć, dążenie, jakkolwiek
 pobodom i. p. Przyjmujemy, że postawienie jest wyrazem i władzą
 woli szwajcarskiej, gdyż nie to trzeba rozumieć, trzeba zastano-
 wienia się, trzeba zdania sobie sprawy z tego, co jest składowości
 do postawienia, z tego niepartu i. p. Nie przeszkadza to za-
 no przez się poglądom, że postawienie są tylko niejakie ja-
 kimsi wyższym stopniem rozwoju przetrwania, dążenia, pobędów; to

kwestya, która nas nie obchodzi; nam chodzi tylko o roz-różn. nie znaczeń wyrazu wola. Możemy trzy dotąd omawiane znaczenia tak zesa wić.

- A
- I. Wola t.j. zdolność doznawania uczuć, żywienia pragn. post.
 - II. _____ tylko "" " " ""
 - III _____ tylko _____ ""

Zaraz zaznaczam, że w żadnym z tych znaczeń nie zachodzi kwestya wolności woli. Kwestya dotyczy innego znaczenia. Wszystkie dotąd omawiane znaczenia dotyczą zdolności. W tych więc znaczeniach wyraz wola staje w jednym rzędzie z takimi wyrazami jak pamięć, wyobraźnia, zmysł, rozum, ~~bystrość~~, uwaga. Wszystkie te wyrazy bowiem oznaczają zdolność, lub ~~mówi~~.

Pamięć zdolność odtwarzania dawniejszych wyobrażeń i pojęć; fantazyja zdolność tworzenia nowych; zmysł zdolność doznawania wrażeń zmysłowych, ~~ka~~ w obszerniejszem znaczeniu zmysł spostrzegawczy, zmysł kombinacyjny etc. ; uwaga pewien wyższy stopień zdolności wydawania sądów spostrzegawczych; rozum zdolność wydawania trafnych sądów, poczucie piękna albo smak estetyczny zdolność doznawania pewnych upodobań i nieupodobań etc. Otóż,

najogólniejszym wyrazem psychologicznym dla zdolności jest dyspozycja, przysposobienie. A każdej zdolności, dyspozycji, przysposobieniu odpowiada pewne lub odpowiadają pewne aktualne zjawiska. akty psychiczne. Wykazał na poprzednich przykładach można stosunek dyspozycji do aktu porównać ze stosunkiem siły w znaczeniu fizycznym do czynności, do zjawiska. Magnetyzm i zjawiska magnetyczne. Tak samo wyobraźnia i tworzenie wyobrażeń. Tak samo woli w znaczeniu zdolności, dyspozycji, przysposobienia odpowiadają akty doznawania uczuć, żywienia pragnień, pożądań, powzięcia postanowień. |; Albo tylko ostatnie dwa, albo samo ostatnie :|. || Otóż wyraz wola służy często dla oznaczenia nie tylko zdolności tej, ale też jej aktów. Wola często znaczy pragnienia, życzenie, postanowienie. N.p. w modlitwie "bądź wola Twoja" nie się spełni Twoja wola wola znaczy Twoja życzenia, to co Ty chcesz, Twoje postanowienie. Albo "spisać swoją ostatnią wolę" Albo "on nie wyraził całkiem jasno swej woli" to znaczy nie wypowiedział swego życzenia swego postanowienia. Albo "napatrzeć się do woli" według życzenia, pragnienia. To znaczeni wyrazu woli możemy jako aktualnościowe, prze

Ar. i pr. k. wobec tego. woln. woli. -12-
naologicznym wyrazem psychologicznym dla zdolności jest

głównie, przypisuje. A każde zdolności, przypisuje,
 przypisuje odpowiedzi pewne lub odpowiedź pewne składowe
 zjawiska. skry. psychiczne. Wykazał na poprzednich przykładach
 można jednak przypisać do skry. porównać ze składowymi siły
 w znaczeniu tym samym do zjawiska. magnetycznym i
 zjawiska magnetycznego. Tak samo wyobraźnia i tworzenie wyobra-
 żeń. Tak samo woli w znaczeniu zdolności, przypisuje, przypisuje-
 sobie odpowiedzi skry. gotowania uczuć, życzenia, pragnień,
 postępek, powzięcia postanowień. || Albo tylko ostatnie dwa, si-
 lo samo ostatnie: ||. Oraz wyraz wola siły często dla oznaczenia
 zdolności nie tylko zdolności tej, ale też jej składow. Wola często
 znaczą dla siebie, życzenia, postanowienia. N. p. w modlitwie
 "Bądź wola Twoja" nie się spiera Twoja wola znaczą Twoja
 życzenia, to co Ty chcesz, Twoje postanowienia. Albo "spiszę
 swoje ostatnie wole" Albo "on nie wykreśli ciżby jakiegoż jedno swoje
 woli" to znaczą nie wypowiedzianego życzenia swego postanowienia
 wienia. Albo "naprzyty się do woli" według życzenia, pragnie-
 nia. To znaczą wyraz woli możemy jako składowe, przez

stawiamy trzem pierwszym jako znaczeniom przysposobieniowym.

Ale to oznaczenie aktualnościowe znów ma znaczenie szersze i
ciaśniejsze. Albo bowiem obejmuje akty w II. i III. znaczeniu

przysposobieniowego znaczenia, albo tylko w trzecim. Albo
życzenia, pragnienia, dążenia, chcenia postanowienia, albo

B. tylko postanowienia. Zwięc możemy tak zestawiać:

I Wola tyle co pragnienie, życzenie, ^{chc}chcenie, postanowienie

II. Wola tyle co tylko postanowienie.

Otoż mamy teraz to znaczenie, w którym w ogóle mowa o zagad-

nieniu wolnej woli. Znaczenie B II. Aktualnościowe ciśniejsze.

III. Wola chodzi więc o to, czy nasze postanowienia są wolne, na-

szcze decyzje. < Dodaję tu zaraz, że powyższe zestawienia zna-

czeń dotyczą tylko psychologiczne znaczenia wyrazu; w znacze-

niu etycznym mówimy nadto jeszcze o woli dobrej lub złej, o

woli silnej, słabej itd. Wtedy znówu innem znaczenia. Wola

określona jako dobra oznacza pewien kierunek ~~wag~~, pewne cechy

możliwe postanowień, albo też pragnień lub życzeń. Człowiek

dobrej woli, albo w jego postępowaniu brak dobrej woli. To jed-

nak nas już nie obchodzi, gdyż tylko psychologiczną stronę kw-

sty mamy do rozpatrywania. > Ta wieloznaczność wyrazu wola

Jest z punktu widzenia teoretycznego rzeczą pożądaną godną, gdyż w idealnej terminologii naukowej każdemu pojęciu powinno odpowiadać osobne nazwanie. Ale zarazem jest przestrogą, aby w kwestyi wolności woli mieć się na baczności. Skoto sam wyraz wola jest tak wieloznaczny, zachodzi obawa, że w rozpatrywaniu kwestyi także inne wyrazy mogą się okazać wieloznacznymi. Więc mieć się na baczności trzeba. Dobra przestroga.

Wiemy więc, że zagadnienie wolności woli dotyczy postanowień
Ale to dla określenia kwestyi nie wystarczy. Nietylko o wolę,
lecz o jej wolność chodzi. Otóż w jakim znaczeniu wyraz wolny " "
wzięty, gdy się pytamy, czy wola jest wolna?

Wyraz wolny jest, jak to zaraz na wstępie trzeba powiedzieć, wyrazem względnym w znaczeniu logicznym. Względni wyrazy i pojęcia, które mogą być określone tylko ze względu na jakieś inne pojęcie. N.p. pojęcie odległości - zawsze od czego; pojęcie zdolności zawsze "do" czegoś", pojęcie funkcji w matematyce Tak samo wolność zawsze wolność od czegoś. Często, używając takich wyrazów względnych, nie dodajemy wyrazu lub pojęcia uzupełniającego; czynimy tak tam, gdzie się ten wyraz uzupełniający niejako sam przez się rozumie. N.p. nie wiem, po co posyła się tego chłopca do gimnazjum; wszak on niema najmniejszych

Też z punktu widzenia teoretycznego trzeba postawić sobie pytanie, czy w idealnej terminologii naukowej słowo powinno odpowiadać osobie brzośnie. Ale zarzucam też przesłanie, aby w kwestyi wojny wolać się na bezczelności. Skoro sam wyraz wolać jest tak wieloznaczny, zachodzi obawa, że w rozpatrywaniu kwestyi także inne wyrazy mogą się okazać wieloznacznymi. Wiadomo, że się na bezczelności trzeba. Dobry przesłanie.

Wiemy więc, że zagadnienie wojny wolać do wyrazu postawiamy
Ale to dla określenia kwestyi nie wystarczy. Nie tylko o wolać,

lecz o jej wołność chodzi. Oraz w jakim znaczeniu wyraz wolać wzięty, gdy się pytam, czy wolać jest wojna?

Wyraz wolać jest, jak to zrazu na wstępie trzeba powiedzieć, wyrazem względnym w znaczeniu logicznym. Względem wyrazu i pojęcia, które może być określone tylko ze względu na jakieś inne pojęcie. N.p. pojęcie obywatela - zawsze od czegoś; pojęcie zbrodni zawsze "do" czegoś, pojęcie funkcji w matematyce tak samo wołność zawsze wołność od czegoś. Często, używając takiego wyrazu względnych, nie dobieżemy wyrazu lub pojęcia, bez którego; czynimy jak tam, gdzie się nie wyrazie niepodobna - być niejakim przez się rozumie. N.p. nie wiem, po co pytać się tego oświadczenia o gimnazjum; wazek on niema na Uniwersytecie.

zdolności |: oczywiście do nauk w zakresie wymaganym w gimnazjum :|. Tak samo opuszczamy uzupełnienie przy worazie wolny. N.p. czy krzesło wolne? Albo przejście wolne. Albo we Lwowie bardzo mało wolnych mieszkań. wolność słowa. pobiera tyle pensyjk oraz wolne mieszkanie. Czasem dodajemy: List wolny od opłak ty. Albo wolne spadanie ciał, na wolnem ogniu. Wszystkie te przykłady pouczają nas, że mówiąc o wolności woli, musimy się zapytać, od czego wola ma być albo jest wolna. A ponieważ wiemy, że wola tu znaczy postanowienie, przeto pytać się można, o od czego wolne są albo mają być postanowienia nasze. To w następnym paragrafie rozpatrzemy

~~§ 2. Różne znaczenia wolności woli.~~

W zastosowaniu do woli wolność może być różnie rozumiana i brana. Ważną rzeczą, zdać sobie znowu sprawę, od czego wola ma być wolna, może być wolna. I tu następujące wypadki nam się nasuwają:

§ 2. Wolność woli w znaczeniu pryncypialnym

I. Wola jest wolna w znaczeniu I. jeżeli jej przeprowadzeniu jej wykonaniu nic nie stoi na przeszkodzie. Jest to wolność od zewnętrznego przymusu, libertas a coactione. W tem znaczeniu człowiek powiada jestem wolny, t.j. jeżeli chcę teraz wyjść

mogę wyjść; jeżeli wolę iść na spacer, niżeli do kawiarni, nie
 mogę tak uczynić. Jeżeli zaś siedzi w więzieniu, nie jest wolny;
 jeżeli jest w internacie i każe mu iść na spacer, a w chwili
 gdyby zawrócił do kawiarni, prefekt złapałby go za ramię i nie
 puścił do niej, wtedy nie jest wolny w tem znaczeniu. W tem
 znaczeniu mówi ktoś o sobie, że jest wolnym jak ptak, t.j. jak
 ptak lecąc tu lub tam, nie natrafia na przeszkodę w przestwo-
 rzu, tak i on, może cnieś poruszać się tu lub tam, czynić to
 lub owo i na przeszkodę nie natrafi. Więc kto w tem znaczeniu
 nazywa się wolnym, ten przypisuje swej woli wolność w znacze-
 niu I. ~~które można nazwać wolnością w znaczeniu fizycznym,~~
~~gdyż chodzi o wolność odprzeszkód fizycznych.~~ Wolność ta do-
 tyczy więc działania, postępowania, będącego wpływem naszej
 woli i zawiera w swem pojęciu następujące momenty: "Jeżeli
 chcę, mogę to lub owo zrobić" ¹⁾ "Gdybym nie chciał, nie robiłbym
 tego". Przykłady: Jeżeli chcę, wyprostowuję ramię" Jeślibym
 niechciał wyprostować ramienia, tobym nie wyprostował. Przeci-
 wienstwo, brak tej wolności zachodzi, gdy w pierwszym wypadku
 jestem sznurami skrzepowany, w drugim ktoś siłą większą od mojej
 wbrew mej woli wyprostowuje mi ramię, kurczowo przezemnie zgię

może wyjątki; jeżeli woleć nie spacerować, jeżeli do kawalerii, nie
 są tak uszyjni. Jeżeli zaś siedzi w więzieniu, nie jest wolny;
 jeżeli jest w internecie i kasa mu się nie otwiera, a w chwili
 gdyby zawrócił do kawalerii, pretekst znalazłby go za rzemień i za
 paszki do nieszczęścia, wtedy nie jest wolny w tym znaczeniu. W tem
 znaczeniu mówi ktoś o sobie, że jest wolnym jak ptak, a-ż. Jak
 ptak leci tu lub tam, nie martwi się o przeszkodę w przelocie
 tu, tak i on, może znaleźć porażkę się tu lub tam, czyni to
 i do owego i na przeszkodę nie martwi. Więc kto w tem znaczeniu
 nazwał się wolnym, ten przypisuje swej woli wolność w znacze-
 niu I. które można nazwać wolnością w znaczeniu fizycznym.
 Gdyby chodziło o wolność obywatelską, wolność ta do-
 tyczy więc dziania, postępowania, będącego wyrazem naszej
 woli i zawierni w swem pojęciu następujące momenty: "Jeżeli
 chce, może to lub owo zrobić" "Gdyby nie chciał, nie robiłby
 tego". Przykłada: "Jeżeli chce, wyprosować kmię", "Jeżeli
 nie chciał wyprosować kmię, toby nie wyprosował. Przeci-
 wnie, jak tej wolności zachodzi, gdy w pierwszym wypadku
 jestem samymi skrupami, w drugim ktoś się wzięł od mo-
 jemu woli wyprosować mi kmię, kruszowo przesłanie tego

te. Widzimy zarazem, że wolność w tem znaczeniu, wolność od przeszkód i przymusu zewn. da się też określić, jak Schopenhauer wywodzi, pozytywnie. Możność robienia czego chce i nie robienia czego nie chce. Więc postępowanie zgodne z moją wolą. ^{(w podobnym} W tem znaczeniu mówimy o czemś, że to "wolno". Nie muszę robić, nie muszę nie robić, ani w jednym ani w drugim kierunku przymus, lecz możność postąpienia zgodnego z własną wolą. Chcesz, zrobisz, nikt przeszkód nie stawia; nie chcesz, nie zrobisz, nikt zmuszać nie będzie. ^(Nie wolno" tj. inkwizycja, rektor, przymusowa w portali Mary etc)

Otóż wolność w tem znaczeniu możnaby nazwać ^{tytuł} według przykłądu Schopenhauera wolnością w znaczeniu fizycznym, gdyż oznacza wolność od przymusu od przeszkód fizycznych. A zarazem widzimy, że wolność w tem znaczeniu istnieje, nie jest kwestją ani zagadnieniem. Nie znaczy to, żeby wolność fizyczna istniała dla każdego zawsze, żeby była nieograniczona. Przeciwnie. Choćby nie istniały przeszkody i przymusy przez ludzi innych stworzone, przecież istnieją przeszkody i przymusy przez przyrodę stworzone. N.p. nie istnieje wolność od przeszkód, które naszym ruchom stawia ciężkość własnego ciała, albo paraliż albo znudzenie i t.p. Wszelako w pewnych kierunkach posiadamy

26/5

tę wolność, i to w bardzo licznych. Zeższe jest nam ona upra-
gniona a brak jej odczuwamy jako przykrość. Więc tu niema za-
dnego problemu. Ze to istotnie nie nasz problemat, to widać
~~II. Znaczenie wolności woli jest bardzo spokrewnione z owym~~
~~pierwszem.~~ Już chociażby z tego, że mówiąc o wolnej woli w tem
znaczeniu używamy wyrazu wola w znaczeniu, w które, jak powie-
działem, nie tyczy się go wcael nasze kwestya. Albowiem tu-
taj wola wzięta w pierwszym ~~na~~ ^{aktywniejszym} ~~ogólniejszem~~ ~~dyspozycyjnem~~ zna-
czeniu. Jeśli wolność polega na postępowaniu zgodnem z moją
wolą, to wola to może znaczyć nietylko postanowienie, lecz tak
że pragnienie, chcenie, życzenie, pożądanie. Mówimy dlatego,
ze mogę robić, co mi się żywcem podoba, mogę czynić, o czego ty
tylko dusza zapragnie, mogę postąpić, jak sobie tego życzę.
Mówimy też: Tu nikt mi niema nic do rozkazywania, zrobię, jak
sam zechcę, t.j. jak "moja" wola będzie. W tym pozytywnym sfor-
mułowaniu więc występuje bardzo jasno, że o wolności i swobo-
w tem znaczeniu mamy na myśli, gdy w mowie potocznej o niej
mówimy. Dodam, że to jest też wolność w znaczeniu politycznym.
Jak "wolnym" jest człowiek, który urządza sobie życie tak jak
on chce, tak też wolnym jest naród, który żyje jak on chce,
a nie tak, jak ktoś inny ma żyć każe. Niema ~~na~~ ~~pr~~ -w I to nietyl-
ko w tem najogólniejszem znaczeniu politycznej, obywatelskiej

wolności, ale i tam, gdzie chodzi o poszczególne wolności czyli swobody polityczne. N.p. wolność słowa polega na tem, że w wypowiedaniu tego co chcę, nie doznaję przeszkody; wolność prasy, wolność zgromadzeń itp. Tu należy też pojęcie wolności akademickiej, której istotą jest wolność uczenia się i nau czania. Nauczający nie jest skrepowany podręcznikami ani prze konaniami; uczy się nie jest skrepowany jakimś planem nauki . Jeden i drugi może sobie swe zajęcia i prace urządzić "do woli", ; nadto z pojęciem akademickiej wolności łączy się je szcze brak przymusu i skrepowań wielu , które pod względem kar ności w niższych szkołach istnieją. Więc wolność polityczna, J tak jak akademicka należą do wolności w tem pierwszym znaczeni I to ponownie potwierdza, że to dla psychologii problematu niema. W I. znaczeniu wolność woli jest bowiem możliwością po stępowania zgodnego ze swą wolą. Nim przejdziemy do innych znaczeń wyrazów wolności woli zauważę, że niektórzy to I. znaczenie określają jako "psychologiczne", gdyż tylko fakt psy chologiczny wyraża. W gruncie rzeczy nie całkiem to ścisłe, gdyż tu chodzi także o fakty fizyczne; chcąc być dokładnym, trzeba pamiętać, że tu chodzić wolność działania, postępowania

Zanim przejdziemy do innych znaczeń wolności woli, musimy zająć się pełnym pojęciami.

§ 3. Charakter i pobudka |: motyw :|.

O pobudkach postępowania i o charakterze mówimy w życiu potocznym. Głównie nas to znowu obchodzi wtedy strona etyczna. Czyśtaś, niskoś pobudek, egoistyczne pobudki, nieuczciwe itd. Charakter szlachetny, podły, chwalebny, stały, wyrobiony, niewyrobiony, nawet czarny charakter. P. sługujemy się temi wyrazami z wielką swobodą i pewnością; ale cóż one znaczą? Z góry możemy powiedzieć, że charakter i pobudki, to są czynniki, o których przyjmujemy, że wpływają na nasze postępowanie. A to dlatego twierdzimy, gdyż właśnie tłumaczymy sobie postępowanie człowieka pobudkami i charakterem jego. N.p. przyjaciel, wierny, stały, zrobi coś takiego, co zupełnie sprawia nam zawód. N.p. zaszkodzi nam w naszych planach. Zdziwieni pytamy się, co za pobudki, mogły go do tego skłonić. Albo też, czy przypadkiem nie pomyliliśmy się w nim? Sądziliśmy, że to człowiek z charakterem, a tymczasem nie. Albo: Ktoś którego życie wydawało nam się szczęśliwym, etc, samobójstwem kończy. Znowu szukamy pobudek. Albo, złodziej nałogowy znowu kradnie.

St. i pi¹. Karne wobec zagładzenia wolności woli -21-
Ha no, to już w Re krwi, w charakterze jego leży. Albo: ktoś

nas się pyta czy możemy komuś ufać, a my powiadamy nie, bo to
niepewny charakter. Już te przykłady, wraz z potoczным używa-
niem tych wyrazów pozwalają nam na następujące skonstatowania:
Charakter nie jest czemś, co by było danem w doświadczeniu zew-
i ub wewn. Charakter tylko może się "objawić", a objawia się
w szeregu stanów psychicznych, które mają to do siebie, że
należą do grupy emocjonalnej i wolicjonalnej. *już w potocznej mowie* |: serce:| Cha-
rakter człowieka objawia się w tem, jakich on doznaje uczuć.
|: Ch. okrutny, zł. jakie żywi pragnienia i dążenia |: charak-
ter mściwy, porywczy :| jakie widzimy postanowienia: ch. nie-
ugięty, :| Więc poznajemy w charakterze rzecz nam już dobrze
znaną. Jest to poprostu ogół dyspozycji, zdolności do uczuć,
pragnień i postanowień, właściwy pewnemu człowiekowi. (Jednym sło-
wem "wola" jego w znaczeniu A I.) To najogólniejsze znaczenie.
W tem znaczeniu mówimy o charakterach stałych i chwiejnych,
stosownie do tego, czy zdolności, dyspozycje do uczuć, pra-
gnień i postanowień są w danej jednostce dłuższy czas takie
same, czy też w pewnych przynajmniej granicach ulegają waha-
niom. Ale obok tego najogólniejszego jeszcze dwa inne znaczenia

niem. Ale opok tego najogólniejszego jezaka dwa inne znaczenia
są, czy też w pewnym przybliżeniu granicach między
krajem i postawien są w danej jednostce między czas jakie
stosownie do tego, czy zdolności, dyspozycje do czasu, prze-
wtem znaczeniu mówimy o charakterach stałych i zmiennych.
Wtem znaczeniu A. I. To jest ogólniejsze znaczenie.
przednie p. tenowien, właściwy pewnemu człowiekowi. Jednym są
znane. Jest to poprawa ogół dyspozycji, zdolności do czasu,
dotyczy. : | Wtedy poznajemy w charakterze tego nam już dobrze
ter. między, porządku : | Jakże widzieli postawowienia: an. nie-
: | On. okryty, : | Jakże były przesłania i przesłania : | sprak-
rzeker człowieka objawia się w tem, jakich on czasie czasu.
należą do grupy emocjonalnej i wolitionalnej. : | serce : | Cier-
w szeregu stanów psychicznych, które mają do siebie, że
I ab wem. Charakter tylko może się "objawia", a objawia się
Charakter nie jest ztem, gdyż było daniem w doświadczaniu ztem
niem tych wyrazów pozwala nam na następujące sformułowania:
niebawmy charakter. Już te przykłady, wraz z porównaniem między-
nas się być czy możemy komuś stać, a w powiadamy nie, do to
St. i pl. Karne wobec zeznania wojności woli -21-
Ma no, to już w Re Kryw, w charakterze tego leży. Albo: króć

Mianowicie nazywamy charakterem w znaczeniu drugim, ściślej-
szem stałe dyspozycje do uczu', pożądań, postanowień, więc
wszelkie dyspozycje objęte znaczeniem AI wyrazu wola, o ile
nie są czemś przemijającym, przypadkowym, zmiennem. W tem zna-
czeniu mówimy, że trzeba sobie wyrobić charakter, że w tem lub
owem postępowaniu objawia się, przebija się charakter. W tem leży
charakter! mawiamy. N.p. Chłopiec, który dba o to, by mu przyzna-
wano męstwo i odwagę, nawet wtedy, gdy mu się przydarza wielki
ból fizyczny, zaciśka zęby etc ale nie krzyknie. Tu ko statuem
jemy charakter, stałość dyspozycji w do pragnień, gdyż nawet w
tych trudnych warunkach pragnie przede wszystkim nie uciec przed
przed bólem, lecz okazać się mężnym. Tu je jeszcze nie o odzi-
wale o etyczną wartość dodatnią czy ujemną. Charakter w tem
znaczeniu mieć może także etycznie bardzo ujemny człowiek.
N.p. Ktoś, który wychodzi z założenia, że należy niszczyć obec-
ny ustroj społeczny chociażby najokrutniejszymi środkami,
mordowaniem tych, co stoją na kierujących stanowiskach tego
ustroju, i wskutek tego nie dbając o siebie i swe bezpieczeń-
stwo naraża się na więzienie i karę śmierci etc, ten posiada
charakter w tem II. znaczeniu, i każdy mu go przyzna, ten,

Kto potępia, jak ten, który jako współwyznawca jego doktryn go chwali. Tyll, że ten drugi nadto przyznał mu charakter także w III. znaczeniu, wktórem charakter tyle co dobry, dodatni etyz nie charakter. W tem też znaczeniu mówimy o jednych: to człowiek z charakterem, o innych, to człowiek bez charakteru. -Oż Odż z tych dystynkcyi wynika, że granice między charakterem w znaczeniu I i II nie całkiem stanowią. Ogł dyzpozycyi do uczuć pragnień postanowień, i ogł stałych dyzpozycyi etz, to nie zawsze do rozgraniczenia, gdyż ta stałość pojęciem nie zu pełnie ścisłym. Ale te przejściowe formy nie przeszkadzają przy jęciu tej ważnej różnicy. Niektórzy tak stawiają kwestyę, że d do charakteru zaliczają tylko całkiem stałe, przez całe życie niezmiennające się dyzpozycye, a twedy oczywiście twierdzić mogą, że charakter jest niezmienny. Prawdopodobnie jednak i w tem drugim znaczeniu charakter może ulegać pewnym zmianom, ale raczej ilościowym, aniżeli jakościowym. N p. Człowiek bardzo prędkiego, porywczego usposobienia z wiekiem może się utemperować, ustatkować. Albo człowiek łagodny może się wskutek nerwowości postępującej z wiekiem stać nieco mniej łagodnym. Ale żeby człowiek porywczy przestał nim być, -abyto na

29
5

... w tym kierunku. To nie jest o samo rozróżnienie tych rzeczy.
Dla wyjątków jest o stosunku pojęcia charakteru do po-
jęcia woli w I. znaczenia dyspozycyjnym. Czy charakter wole
w ośm i znaczeni identyczne pojęcia? Są one, jak, ako-
ro i tutaj mówimy o chwytnej woli, a także, dobrej woli.
nie przecież pewien oddech różnicy. Wola znacząco, zbe-
rka r. ogólniejsze pojęcia. I mówicie o woli-mówimy. Już w
pozaszeregim zachowania się, w pozaszerogim uczucia, pragnia
nie, postanowienia odzwierciedla się występują wola szowiska, t. j.
do nas i przypisujemy do oznaczenia takim doświadc.
Ale dopiero wazymy te zdolność tworzą razem charakter.
Podobnie ma się rzecz z pamięcią, rozumem, dyspozycją, myśleniem
komunikacyjnym, które wazymy razem tworzą "inteligencję".
Tyle więc o pojęciu charakteru, a teraz jeszcze do pojęcia po-
budki się zwracamy.
Pobudka albo motyw. podbudka, poruszenie. Co ma być porusza-
ne albo podbudzone? I do czego? Ode podbudzonym ma być charakter.
Tę, ażeby mówić wola, pewna zdolność oznaczenia w charakter
teraz zwracamy się w kierunku...

To samo przez się całkiem jasne. Mianowicie zdolność jest dyspozycją do pewnych aktów, czynności, zjawisk. N.p. pamięć. Aktem jej odpowiadającym jest przypomnienie; Aby jednak na podstawie pamięci powstało przypomnienie, musi być coś, co owe przypomnienie wywołuje. N.p. Powstaje w umyśle spostrzeżenie, a to spostrzeżenie przywodzi mi na pamięć jakieś wyobrażenie odtworzone, więc przypomnienie. - Albo, w innej sferze: ~~Rezum: zdolno-~~ ~~przekonani~~ wiedza, wiadomość, t.j. zdolność do wydania trafnego sądu o pewnym przedmiocie. Wiedza ta drzemie we mnie. Aby wystąpiła czynnie, dała początek aktowi, musi coś ją pobudzić. Tem może być pytanie. N.p. ile kiedy umarł Kartezjusz? - Otóż zupełnie tak samo przy woli. Mam zdolność pragnień, n.p. zdolność pragnienia muzyki. Inny tej zdolności nie ma, muzyka mu całkiem obojętna. Ale żeby ten, który zdolność ową ma, istotnie pragnął, na to trzeba czegoś. Trzeba, aby myślał o muzyce; innej nie zaparagnie. A jeszcze coś: trzeba, by był w usposobieniu odpowiednim. Jeśli śpiący, zmęczony etc to nie zaparagnie muzyki. Mimo myśli o muzyce nie zjawi się pragnienie. - Albo: Inny ma zdolność do postanowień w kierunku altruistycznym. Po-

Inny ma zdolność do postawienia w kierunku artystycznym. Po-
musy. Mimo krytyki o muzyce nie zjawia się pragnienie. - Albo:
nie odpowiedziałem. Jeśli śpiący, zmęczony etc. to nie zaprzęga
szedł nie zaprzęga. A jednak coś: trzeba, by był w odpowied-
nie, nie to trzeba czegoś. Trzeba, aby muzyka o muzyce; in-
czymś podobnym. Ale żeby ten, który zdolność ową ma, tak
czymś pragnienia muzyki. Inny też zdolności nie ma, muzyka ma
zobaczyć tak samo przy woli. Wierzę, że pragnienie, a p. zdol-
Tem może być pytanie. N. p. jeśli kiedyś umiesz napisać? - Ode-
wystąpiła czynnie, dając początek skłowi, musi coś być podobnie.
nego są o pewnym przedmiocie. Wiedza ta drzemie w sobie. Aby
przekazać wiedzę, wiadomości, a. j. zdolność do wydobycia z-
szedł, więc przychodzi. - Albo, w innym ataku: ~~Rezum:~~ zdol-
spostreżenie przywołuje mi na pamięć jakiegoś wyobrażenia odwró-
niane wywołuje. N. p. Powstało w umyśle spozyczenie, a to
pamięci powstaje przypomnienie, musi być coś, co owo przydo-
Ten odpowiadałam jest przypomnienie; Aby jednak nie podawać
żyje do pewnych skłóć, czynności, zjawisk. N. p. pamięć. Arty-
To samo przez się czynnikiem jest. I takwistość jest dyplo-
nr. i pr. k. w. zebrań. woli. - Sz-

stanawia zakładać jakiś szpital, postanawia dać kwotę na cel dobroczynny. Ale aby do takiego postanowienia doszło, musi coś jego zdolność postanawiania pobudzić do działania. Całkiem tak, jak magnetyzm jest zdolnością przyciągania żelaza; aby zaś działał, musi się znaleźć w jego obrębie, co ten magnetyzm do faktycznego przyciągania pobudza, co mu daje sposobność działania. Właśnie w powyższym przykładzie jest to myśl o nędzy, chęć wspomoczenia, itd, przekonanie, że należy ze swego nadmiaru dawać potrzebującym itd. Naturalnie i tutaj musimy przyjąć jeszcze inne warunki: musi nie stać na przeszkodzie myśl o własnej rodzinie, potrzebującej wsparcia, albo właśnie może żal do własnej rodziny, i wskutek tego pominięcie jej. Te przykłady pozwalają nam już sformułować prowizoryczną na razie definicyę pobudki, motywu. Pobudką, motywem, to, co pobudza wolę człowieka. (Ale ta definicya wymaga w jednym kierunku pewnego wyjaśnienia, w drugim pewnego ograniczenia. ~~Ograniczenia znaczenia woli.~~ ^{Wyjaśnieni:} ~~W~~ W życiu potocznym mówimy o pobudkach postępowania, z czegooby wynikało, że pobudki działają nie pobudzają do postępowania. My zaś mówili o tem, że one pobudzają wolę, a więc do aktów odpowiadających woli w znaczeniu dyzpozycyjnym; takim aktem postępowanie nie jest, lecz pewne zjawiska,

311/5

stanowiąca część tej części, postawienie jej w stan
 gospodarczy. Jeśli do takiego postawienia doszło, w ten sposób
 Jego zdolność postawienia podlega do braku. Ciekawym jest
 jak mierzymy Jego zdolność przystąpienia do sądu; aby zaś
 zajął, musi się znaleźć w Jego obrębie, co ten mierzymy
 do takiego przystąpienia podlega, co ma być sposobność
 zajął. W ten sposób przystąpienie jest to w ten sposób
 zajął w sposób ten, że należy do niego podlega-
 tu dawać potrzebny im. Niezależnie i tutaj musimy przystę-
 pić do innej sprawy: musi nie być na przeszkodzie w ten sposób
 zajął tożsamość, potrzebny jest w ten sposób, albo w ten sposób
 do zajął tożsamość, i w ten sposób tego podlega. Te przystę-
 pić do zajął nam ten sformułować przewidziany na ten sposób
 zajął podlega, mierzymy, mierzymy, co, co podlega w ten
 sposób. Ale ta definicja wyraża w ten sposób kierunek pewnego
 wyrażenia, w ten sposób ograniczenia. Ograniczenie
 zajął w ten sposób. W ten sposób mierzymy o podlega
 podlega, z czego wynika, że podlega jest tożsamość, co
 zajął do podlega. W ten sposób mierzymy o ten sposób, co
 w ten sposób, a więc do ten sposób zajął w ten sposób zajął
 zajął, takim samym podlega nie jest, jest pewne zajął,

31/2

psychiczn, jak właśnie pragnienia, postanowienia. Ale to nas w błąd nie wprowadzi, Jeżeli uprzytomnim sobie, że postępowanie jest wpływem pragnień i postanowień i że wskutek tego pośredni pobudka, pobudzając do pragnień i postanowień, tem samem do postępowania pobudza. To jest ten skrócony sposób wyrażania się w życiu potocznem, który bierze pod uwagę początkowe i końcowe ogniwo szeregu zjawisk, bo na tych dwóch ogniwach głównie mu zależy, a nadto te dwa ogniwa najbardziej podpadają spostrzeżeniu. N-p. Tylko że w takim razie oczywiście także nie myśli się o tem, co właściwie bywa pobudzane, o woli człowieka, lecz o człowieku jako takim, o całym człowieku. Co pobudziło, co skłoniło tego człowieka do takiego postępowania? pytamy się, a nie co skłoniło, pobudziło jego wolę. Otóż to jedno wyjaśnienie. Ograniczenie zaś dotyczy znaczenia, w jakim wzięta tu jest "wola". Czy w I, II, III? Otóż w pierwszym najwidoczniej nie. Nie mówi się o pobudkach uczuć, lecz raczej uważa się same uczucia za pobudki. Pobudką była litość, złość, żal, przykry zawód itd. Mówi się o powodach uczuć, ale nie o ich pobudkach. I. więc znaczenie odpada. Czy w II? Pobudka pragnień, życzeń, pożądań, dążeń? Zdaje się że tak, bo powiadamy, że kogoś coś

pobudziło do takiego lub owakiego dążenia: pobudką Jego dążność
była ambicja, chęć naprawienia złego. Ale nie mówimy o pobud-
kach, motywach życzenia, pragnienia, wstrętu. To wskazuje, że
i w poprzednich wypadkach używamy wyrazu pobudka motyw w odnie-
sieniu do "dążności", dlatego, że "dążnością" obejmujemy nie
jakiś akt psychiczny, lecz całe postępowanie, wynikające z ja-
kioneś pragnień, dążeń itd. O samych pragnieniach mówimy, że je
coś obudza, wzbudza, ale nie mówimy, że je coś pobudza. Więc i w
II. znaczeniu wola nie jest tem pobudek, lecz tylko w III. Wola
Wola jako zdolność postanowień. Aby postanowienie zadłó, musi
naszą wolę coś pobudzić. I to właśnie jest pobudką naszego po-
stanowienia.

Zachodzi teraz pytanie, czem jest pobudka postanowień? Cona-
szą wolę tak pobudza, jak siłę magnetyczną żelazo, jak powinow-
wactwo chemiczne podwyższenie temperatury, jak zdolność do ru-
chów ~~zewnętrzna podniecia?~~ podrażnienie nerwu? Chodzi o to, że
wiedząc, iż pobudka działa na zdolność postanowień, pytamy
się, co właściwie na tę zdolność działa? Na tym punkcie różne
zdania. N.p. Schopenhauer nazywa motywem przedmiot, którego u-
świadomienie wolę pobudza do czynności, a którego także się

podobać się do tego lub owakiego dążenia: podobać się jego dążeniu
 być ambly, choć najpewniej tego. Ale nie mówimy o podob-
 kach, mówimy o dążeniu, dążeniu, wstrętu. To wskazuje, że
 i w podobnych wypadkach używamy wyrazu podobać sobie w odnie-
 sieniu do "dążenia", dlatego, że "dążenie" odnosi się nie
 tylko do psychizmu, lecz także do postępowania, wyznaczonego z ja-
 kiegoś punktu, jakiegoś celu. O samych dążeniach mówimy, że ja-
 coś podoba, wzdusza, ale nie mówimy, że ja coś podoba. Więc i w
 II. znaczeniu wola nie jest tym podobać, lecz tylko w III. Wola
 Wola jako zdolność postępowania. Aby postępowanie było, musi
 mieć woli coś podobać. I to właśnie jest podobać naszego po-
 stępowania.

Zgodzi się z tym pytaniem, czy jest podobać postępowanie? Głównie
 są woli tak podobać, jak się nie należy, jak powinno
 wcale chemiczne podwyższenie temperatury, jak zdolność do ru-
 chów zewnętrznych podnieść potrzebienie nerwu? Głównie o to, że
 wiedzą, że podobać dążenie do zdolności postępowania, pytanie
 się, co właściwie jest zdolność dążenia? Na tym punkcie różni
 zdania. N. p. Schopenhauer uważa, że podobać, którego u-
 świadomienie woli podobać do zdolności, a którego przez się

ten akt woli tyczy, na który wola więc reaguje, zmierzając do wprowadzenia w nim jakiejś zmiany. Określenie to już chociażby dlatego za ciasne, gdyż przecież samo uświadomienie sobie jakiegoś przedmiotu nie wystarcza nigdy do wywołania aktu woli, postanowienia. Jeśli mi ten przedmiot obojętny, jeśli nie mi na nim, nie jego istnieniu, na jego zmianie nie zależy. I dlatego bierze się pojęcie motywu szerzej, zaliczając do pobudek wszystkie te czynniki świadome, które pobudzają do działania wolę, które wywołują postanowienie. Tak n.p. Sergi i: Fisler s.v. Motiv :| nazywa pobudkami „les stimulants de a la volition, quand ils sont passés dans la conscience de l'agent sous une forme psychique. ” Podobnie Höfler: . Nacisk położony na "świadomość" motywów czyli pobudek stąd pochodzi, że do pobudzenia woli do powzięcia postanowienia potrzeba jeszcze szeregu innych czynników które nie uświadamiają się nam, jak właśnie pewien stan samej woli, brak pewnych przeszkód etc. Mamy więc

Definicja pobudki: Pobudką nazywamy wszystkie te stany, czynności lub zjawiska psychiczne, które pobudzają wolę do powzięcia postanowienia. W to wchodzi także jako częśćka to, co Schopenhauer nazywa motywem: mianowicie przedmiot uświadomiony. Zamiast tego

ten ekwiwalencja, na który wola więc rozumieć, zmierzając do
 wprowadzenia w nim jakiejś zmiany. Określenie to już chociażby
 dlatego za siebie, gdyż przecież samo świadomienie sobie ja-
 kieś przedmiotu nie wystarcza nigdy do wywołania ekwiwale-
 ncy. Jeśli mi ten przedmiot objęty, jeśli mi mi
 na nim, to jego istnienie, na jego istnienie nie zależy. I dlatego
 go dźwizę się pojęcie myślowe zewnętrzne, zaliczając do podobek
 wszystkie te czynniki świadome, które podobają do działania
 woli, które wywołują postanowienie. Tak np. Gierl : Kiefer
 a. v. Motiv : | nazwa podobekmi les stymulanta ee a le volit-
 tion, danna ile sont passe dans le conscience de l'agent sous
 une forme psychique. " Podobnie Hofler : Należy położyć na
 "świadomość" myślową czyli podobek są podobni, że do podob-
 zienia woli do powzięcia postanowienia porzeka jasność zewnętrz-
 tnych czynników które nie świadczą się w m. Jak właśnie
 pewien stan samy woli, brak pewnych przeszkód etc. mamy więc
Definicja podobek: Podobek nazwamy wszystkie te sprawy, czynno-
ści i ludzkie psychiczne, które podobają woli do powzięcia
postanowienia. W to wchodzi także jako częśćka to, co stanowi
 et nazwa myślowa: mianowicie przedmiot świadomy. Lemier

1909

Uświadomienie przedmiotu możemy powiedzieć, t.j. przedstawienie przedmiotu, a wtedy rzecz w porządku. Tylko że ten motyw sam nigdy nie wystarczy, aby wolę do działania pobudzić. Na to trzeba jeszcze więcej. Trzeba właśnie pewnych uczuć i pragnień musi być chęć osiągnięcia czegoś, musi być szereg sądów o stosunku tego celu do nas ~~itd.~~ jaki on jest w sobie, skoro mamy go osiągnąć itp. - Mamy więc, jak stąd widać, motywy dwojakie: jedne natury intelektualnej, poznawczej, drugie natury uczuciowo-pragnieniowej, emocjonalnej. N.p.: Pobudka, że p stanawiamy komuś dać jakąś pomoc; |: Höfler Ps. 558 :|. Chęć wspomnienia biednego; ale ta chęć wynika z tego, że nam go żal; więc także litość. Aby jednak mogła litość i chęć wspomnienia powstać, musimy widzieć biednego, dalej mieć przekonanie, że on naprawdę jest biedny, dlatego musimy mieć przekonanie, że mamy przy sobie monetę . - Albo: Ktoś podpala drugiemu chałupę: Pobudki: ~~Za~~ ^{Chęć} wyrządzenia mu szkody. Ale to dlatego, że n.p. chęć zemsty, a ta chęć zemsty z przypomnienia sobie krzywdy, którą nam tamten wyrządził; dalej także przekonanie, że mu przykrość wyrządzimy, a nie e, że mu to będzie na rękę, bo jest wysoko assekurowany. Dla odróżnienia obu grup motywów, intelektualnych i

uczuciowych niektórzy, jak n.p. Kreibitz, proponują nazwać uczuciowe impulsi, a intelektualne motywami w ścisłym tego słów znaczeniu.

2/VI

Mozemy sobie teraz zdać dobrze sprawę z roli motywów i z ich stosunku do charakteru. Jeżeli charakter ogółem dyspozycy do uczuć, pragnień i postanowień, to pobudki są tem, co oddziałują na dyspozycyę do postanowień w ten sposób, że powstaje postanowienie. Aby więc postanowienie przyszło do skutku, potrzeba i zdolność do tego, i nadto czegoś, co zdolność ten w ruch wprawia. Pierwsze charakter, drugie motyw. Możemy teraz bliżej rozpatrywać stosunek motywów do woli i do postanowień, mianowicie zdać sobie sprawę, w jakim stosunku te poszczególne motywy stoją do aktu woli, i czy one są wszystkie równorzędne, czy też nie.

§ 4. Stosunek pobudek do postanowień.

O tych stosunkach poucza nas codzienne doświadczenie. Pozwala

nam sformułować pewne prawa. Najważniejsze następujące:

1) Niezbędnym warunkiem postanowienia jest przedśawienie sobie tego, o postanawiam, t.j. myśl o tem, uprzytomnienie sobie tego. PrzedsCzego sobie nie przedstawiam, tego postanowić nie mogę. To wynika z ogólnego prawa życia psychicznego. Szczegółowy wy-

nakaz

2. Niezbędnem dla powstania postanowienia jest przekonanie, iż to, co mamy postanowić, leży w naszej mocy, albo przynajmniej brak przekonania przeciwnego, że nie leży w naszej mocy. To znaczy: Jeżeli jestem przekonany, że coś nie jest w mej mocy, nie mogę tego postanowić. Ale niekiedy postanawia się bez wyraźnego przekonania, że jest w mej mocy, a dopiero w ciągu wykonania postanowienia, przekonywamy się albo jasno i wyraźnie, że jest w naszej mocy, lub też że nie jest, a wtedy zaraz urywamy wykonywanie postanowienia. N.p. Ktoś widzi na wystawie sklepu piękną rzecz, namyśla się, czy ma jeszcze dość pieniędzy do końca miesiąca, oblicza, że wystarczą mu, i w tej chwili wchodzi do sklepu, by kupić. Ale sięga do kieszeni, nie ma pieniędzy przy sobie. Więc daje spokój interesowi. Niebyłoby wcale postanowił wejść do sklepu i kupić, gdyby był zaraz wiedział że pieniędzy przy sobie nie ma. Tak samo nikt nie postanowi skoczyć na 10 metrów wysoko, do poważy, przemienić żelazo w złoto, napisać w ciągu nocy grubą książkę itp. - Powyższe prawo obejmuje kilka szczegółowych wypadków: 1. Nie możemy postanawiać czegoś, co stanie się i bez naszego przyczynienia się. N.p. albo dokładniej, o czem jesteśmy przekonani, że stanie się

2. Niejednemu dla powstania postawienia jest przekonanie, iż
 tak do namy postawia, iż w naszej mocy, albo przynajmniej
 brak przekonania przeciwnego, że nie leży w naszej mocy. To nie
 czy: jeżeli jestam przekonany, że coś nie jest w mojej mocy, nie
 mogę tego postawić. Ale niekiedy postawiam się bez wyjątku
 do przekonania, że jest w mojej mocy, a dopiero w ciągu wykona-
 nie postawienia, przekonujemy się albo jako twierdzenie, że
 jest w naszej mocy, lub też że nie jest, a wtedy także wywa-
 ny wykonywanie postawienia. N.p. Ktoś widzi na wystawie jakie
 powł. piękne rzeczy, namyśla się, czy ma jeszcze dość pieniędzy
 do końca miesiąca, odlicza, że wystarczy mu, i w tej chwili
 wchodzi do sklepu, by kupić. Ale sięga do kieszonki, nie ma pie-
 niędzy przy sobie. Wiąże dąże spokój interesowi. Niechęć wra-
 je postanowi wejść do sklepu i kupić, gdyby był przez siebie
 że pieniądze przy sobie nie ma. Tak samo nikt nie postanowi
 skoczyć na 10 metrów wysoko, do poważy, przemieniając kielisz w
 szora, napisz w ciągu nocy grubą katekę itp. - Powyższe pra-
 wo odwołuje kilka szczególnych wypadków: 1. Nie możemy posta-
 wiać czegoś, co stanie się i bez naszego przyzwolenia się.
 N.p. albo dokładnie, o czym jesteśmy przekonani, że stanie się

się bez naszego przyczynienia się. N.p. Postanowienia zejścia & kiedyś z tego świata |: bez oznaczenia czasu :|, postanowienie upadnięcia, gdy nam ktoś obie nogi u stóp podniesie, niepopiera ją z nas itp.

Oba dotąd przytoczone prawa ~~ma~~ różnią się tem, że pierwsze tak ze ważne dla woli w znaczeniu najobszerniejszem, drugie tylko w znaczeniu III. Przedstawianie sobie przedmiotów także warunkiem uczuć i pragnień; ale nie jest warunkiem uczuć i pragnień by nie być przekonanym o niemożliwości ziszczenia się tego, co budzi w nas uczucia i pragnienia. Pragnąc można nie umrzeć, skoczyć aż pod sufit itp. To różnica ważna. Jeżeli już ona pozwala nam stwierdzić różnicę między pragnieniami i postanowieniami, to tem bardziej dotyczy to następującego prawa:

3. Niezbędnym warunkiem postanowienia czegoś jest to, by przedmiot postanowienia był ~~zarazem~~ przedmiotem pragnienia. Innemi słowy: czego nie pragniemy, tego nie postanawiamy. To prawo niezmiernie ważne. Można je wyrazić także w tych słowach: Co nam jest obojętne, nie może być przedmiotem postanowienia. Mianowicie pragnąc możemy tylko to, co ma wartość dla nas |: według naszego przekonania i uczucia, urojoną czy rzetelną:|

więc wartość przedmiotu warunkiem pragnienia, a pragnienia znowu warunkiem postanowienia. N.p. Jeżeli zdanie egzaminu dla kogoś nie przedstawia żadnej wartości, wtedy tego nie pragnie; jest mu rzeczą obojętną. A skoro tak, to też nie postanawia. Albo: Komu obojętne, czy w pokoju ciepło czy zimno, też nie zapragnie, by było ciepło i nic nie postanowi, żeby ciepło wywołało. Czasem co prawda mówimy, że postanawiamy rzeczy, które są nam w gruncie rzeczy obojętne. Ale wtedy rzecz ta w oderwaniu obojętna, sama dla siebie, a staje się nieobojętną ze względu na swój osunek do innych rzeczy. [N.p. pieniądz, w ogóle środki do celu, egzamin obojętny, ale nie obojętne zmartwienie oją) I to trzeba też wziąć na uwagę, że pragnienie, które jest warunkiem postanowienia, często może być zastąpione przez formy zaroukowe, n ekiedy może wystarczą samo przekonanie, że rzecz ta jest przeze mnie upragniona, a samo pragnienie w całej pełni nie występuje. To zwłaszcza wtedy, gdy "na zimno" rozważamy czy postać owo to czy owo, n.p. czy pojeść na ten lub ów wydział wybrać sobie tę lub ową grupę przedmiotów. Wtedy śledzimy w myśli skutki takiego lub owakiego postanowienia, zastanawiamy się jaką korzyść to, jaką tamtą, ale zawsze na dnie tego wszystkiego

Jaka korzyść to, jaka kara, ale zawsze na dnie tego wstydliwego
 wyprawy sobie to lub ową grupę przedmiotów. Wtedy sięgamy w my-
 szy postać owie to czy owe, a. p. czy może na ten lub ów wydział
 ni nie występują. To zwłaszcza wtedy, gdy "na zewnątrz" rozmawiamy
 to jest przede mną uprzedmiotowa, a samo przedmiot w całej jej
 zarobkowe, a kiedy może wystąpić samo przekonanie, że przez
 tymczasem postanowienia, często może być zastąpione przez formy
 i to trzeba też wziąć na uwagę, że przedmiot, które jest wa-
 ki do celu, egzamin obywatelski, ale nie obywatelski (zobacz
 a osunek swój do innych rzeczy. | N. p. przedmiot, w ogóle są to
 Jaka, sama dla siebie, a staje się nieobojętą ze względu na
 w gruncie rzeczy obywatelski. Ale wtedy rzecz ta w odwróceniu obo-
 Głównie to grzech mówimy, że postanawiamy rzeczy, które są nam
 gnia, by było ciepło i nie było parowatym, aby było wyjątko-
 Koma obywatelski, czy w pokój ciepło czy zimno, też nie są para-
 mu rzecz obywatelski. A skoro tak, to też nie postanawiamy. Albo:
 nie postanawiamy żadnej wartości, wtedy tego nie przedmiot; jest
 warunkiem postanowienia. N. p. jeżeli zdanie egzaminu dla kogoś
 więc wartość przedmiotu warunkiem przedmiotem, a przedmiotem znow

tkwi kwestya, co jest bardziej nam požądane, a co mniej, t.j., co ma większą wartość, co mniejszą, co więcej, co mniej pragniemy, na czem nam zależy mniej, na czem więcej. Tak więc ogólne prawo pozostaje w mocy.

Otoż to rzuca światło na kwestyę, do czego pobudki pobudzają mianowicie czy także do uczućpragnień, czy tylko do postanowień |: powyżej str. 27/8 :|. Widzimy teraz, że pragnienie samo jest pobudką do postanowień, gdyż ono pobudza zdolność postanowienia. ~~Jazeli zatem ktoś używa wyrazu pobudka nawet w odniesieniu do pragnień, widocznie .~~ Powody , źródła pragnień i pobudki postanowień nie są zatem czemś równorzędnem, skoro pragnienie ^{jest} warunkiem postanowienia. Ale oczywiście to nie przeszkadza nam, byśmy używali wyrazu pobudka w znaczeniu nieco obszerniejszem, stosując go także do pragnień. Istotnie mówimy też, że pobudki takiego lub owego życzenia są dość przejrzyste albo nie są nam jasne. Tutaj zaś będziemy używali tego wyrazu z zaw ze w znaczeniu ścislejszem, dotyczącym tylko tego, co pobudza wolę w III. znaczeniu dyzpozycyjnem do postanowień.

576 §5 Wolność woli w znaczeniu filozoficznym.

Wiedząc, czym jest charakter, czym pobudki, możemy teraz przystąpić do znaczenia drugiego wolności woli, i to właśnie do tego znaczenia, które stanowi ów ciężki problemat. Znaczeniu temu różni różne dają nazwy: jedni, Schopenhauer, wolność w znaczeniu moralnym; inni, Höfler wolność w znaczeniu metafizycznym. Jeszcze inni w. w znaczeniu psychologicznym co właśnie Höfler dla woln. w znaczeniu potocznym |: fizycznym według Schopenhauera: | rezerwuje. Obieram wyraz "filozoficzny" dla przeciwieństwa do znaczenia potocznego. Potoczen znaczenie występuje w życiu; to zaś stanowi problemat filozoficzny, ścisłej metafizyczny. Ale o co chodzi? Chodzi poprostu o stosunek, w jakim działanie pobudek na charakter, wywołujące postanowienie, pozostaje do prawa przyczynowości. Prawo przyczynowości znane. Orzeka, że nic się nie dzieje bez przyczyny. Wszystko ma swą przyczynę. Każde zjawisko jest skutkiem innych zjawisk. W kwestyi determinizmu i indeterminizmu chodzi o to, czy zjawisko psychiczne, znane jako postanowienie, także pod to prawo podpada, czy więc i każde postanowienie ma swoją przyczynę. Kw styła ta, na pozór bardzo niewinna, okazuje całą swą doniosłość, gdy się zastano-

Wolność woli w znaczeniu filozoficznym
 Wiedząc, że charakter, ztem podobnie, możemy przez przysięgę
 do znaczenia drugiego wolności woli, i to właśnie do tego zna-
 czenia, które stanowi ów ciężki problem. Znaczeniu temu różni-
 rózne daje nazwy: Jedni, Schopenhauer, wolność w znaczeniu mo-
 ralnym; inni, Höfler, wolność w znaczeniu metafizycznym. Jassze
 inni w. w znaczeniu psychologicznem co właśnie Höfler dla woli
 w znaczeniu potocznej |: fizycznym według Schopenhauera: |
 teoretycz. Opatrzmy wyraz "filozoficzny" dla przeciwniejsza
 do znaczenia potocznej. Potoczne znaczenie występuje w życiu;
 to zaś stanowi problem filozoficzny, ściśle metafizyczny.
 Ale o co chodzi? Chodził o poprawę o stosunek, w jakim działają
 poddek na charakter, wywołujące postanowienie, pozostałe do
 prawa przychylności. Prawo przychylności znane. Otręka, że się
 się nie dzieje bez przychyln. Wszakże ma się przychyln. Ką-
 de zjawisko jest skutkiem innych zjawisk. W kwestyi determiniz-
 mu i indeterminizmu chodzi o to, czy zjawisko psychiczne, zna-
 me jako postanowienie, także pod to prawo podpada, czy więc i
 każde postanowienie ma swoją przyczynę. Kwestya ta, na pozór
 bardzo niewinna, okazuje się być doniosłą, gdy się zastano-

winy nad tem, co w twierdzen u deterministów i indeterministów się zawiera. Na to przypatrzmy się nieco pojęciu przyczyny. Aby rzecz w krótkości załatwić, przypominam, że stosunek przyczynowy zachodzi między dwoma zjawiskami ^{nie} wtedy, gdy jedno po drugim następuje. Od dawna odróżnia się post hoc i propter hoc. W chwili po położeniu podpisu pod list wypada z pieca iskra, albo znajomy wchodzi do pokoju. Tu post hoc, a nie propter hoc. Nie wystarczy też na skonstatowanie związku przyczynowego, aby dwa zjawiska stale i zawsze po sobie następowały. N.p. Dzień po nocy, wiosna po zimie, etc. Przyczyna i skutek tam, gdzie, jak mówimy, jedno zjawisko wywołuje drugie. Ale to wywołuje jest przenośnią, antropomorfizmem. Nauka starała się dlatego pojęcie przyczyny ściślej określić, i dzisiaj czyni to mniej więcej w ten sposób: Zjawisko X nazywamy wtedy przyczyną zjawiska Y, a zjawisko Y skutkiem zjawiska X, jeżeli zjawisko X jest niezbędnem ale zarazem wystarczającym, by powstało zjawisko Y. ~~Na przykładzie:~~ Jeżeli brak jednej z obu tych cech, niezbędności i dostateczności, wtedy X nie jest przyczyną Y. - N.p. Mamy przekonanie, że położenie podpisu ani niezbędne, ani wystarczające

na to, by padła iskra z pieca, lub znajomy wszedł do pokoju. To byłoby si^e stało i bez tamtego. A m^o to się i nie stać przy obecności tamtego. Tak samo nie jest rzeczą niezbędną dla zjawienia się dnia, by go noc wyprzedzała. Może być wazciagle dzień, jak na ^{ziemi w stanie} półkuli księżycy, zwróconej ku słońcu. Podobnie z wiesną. Ale: Jeżeli mam nabitą strzelbę, wszystko w porządku i ~~nacięną~~ ~~na kurek, wtedy~~ doprowadzę nabój do wybuchu, wtedy to w było wszystko niezbędne, ale zarazem wystarcza, by kula z lufy wyleciała. A skoro nie wyleci, mamy przekonanie, że to lub owo, do tego nie zbęune, nie było dane. Albo: Mam ciało, cięższe od powietrza. Trzymam w ręku, skor opuszczę, spada. ~~Ciało i ciężka~~ Tu opuszczenie było niezbędne, ale też wystarczające, by ciało upadało. Albo: Aby zapalić świecę, musi być tlen, musi być podwyższenie tempertury knotu; skoro to dane, nie trzeba nic więcej by ś ica zapłonęła. Widzimy z tych przykładów, że ta niezbytność wymaga bliższego wyjaśnienia. N.p. Jeżeli przebiję sztyletem serce, następuje śmierć. Czy przebiec sztyletem było niezbędne, chociaż było wystarczającym? Nie, bo mogła kula zrobić to samo. Więc wprowadzić wystarczające, ale nie niezbędne? To pochodzi z niedokładności w wyrażania się. Skutek niedokładnie

Podobnie z niedokładności w wyrażeniu się. Skutek niedokładności
to samo. Więc prawdopodobnie wystarczające, ale nie niezbędne? To
zależy od rodzaju wyrażenia. Nie, do czegoś można było
dotrzeć, chociaż było wystarczające? Nie, do czegoś można było
dotrzeć, chociaż było wystarczające. Czy przesada w wyrażeniu było nie-
możliwe wyrażenie bliższego wyrażenia. N.p. Jeżeli przedmiotem wy-
rażenia jest temperatura ciała; skoro to dane, nie trzeba nic wię-
cej powiedzieć. Albo: Aby zapisać wieść, musi być jeden, musi być pod-
miot. Tu opuszczenie było niezbędne, ale też wystarczające, by było
wiedzieć. Trzymam w ręku, skoro opuszczać, spada. Ciężko i ciężko-
tego nie zdane, nie było dane. Albo: Mam cię, cięższe od po-
stać. A skoro nie wyści, mamy przekonanie, że to lub owo, do
wystarczyko niezbędne, ale zarzem wystarcza, by ktoś z lutu wy-
szkoleń, wtedy doprowadzić nas do wypadku, wtedy to w było
Ale: Jeżeli mam nadzieję strześć, wystarczy w porządku i nasienie
Tak na przykład kątów, zmierzonych ku sobie. Podobnie z wieścią,
nie się dala, by go nos wyprzedzają. Może być wystarczające dla
opisności samego. Tak samo nie jest rzeczą niezbędną dla słowa
To wyłoży się samo i bez samego. A może się i nie stać przy-
na to, by była jedna z pięć, lub znajomy wchodzi do pokoju.
E. i p. Karne słowa są. W. W. -38-

wyrażony. Mianowicie śmierć jaka? Różne rodzaje śmierci. Albo, Otóż tutaj chodzi o całkiem konkretne zjawisko śmierci, w pewnym czasie. Aby ta właśnie śmierć nastąpiła, to było niezbędne.

Ale może ktoś powie: w tej samej chwili mógł tego człowieka razić paraliż serca. Ale i na to jest odpowiedź: Mianowicie powiadając, że śmierć następuje wskutek paraliżu śmiećserca, wskutek przekłucia serca sztyletem lub przeszyciem go kulą, właściwie nie-wiemy podajemy tylko "ostateczny skutek" i przyczynę odleglejszą. To znaczy, że my właściwie nie wiemy, co jest przyczyną śmierci. Bo gdybyśmy to wiedzieli, wiedzieli-byśmy też, dlaczego n.p. uszkodzenie pewnych partyi mózgu sprowadza śmierć, a uszkodzenie partyi innych nie. Cokolwiek w tym kierunku powiadamy, jest tylko przybliżeniem. Zresztą wszelkie wątpliwości u staną, gdy tak sprawę postawimy: Aby było życie, muszą być pewne czynniki; one są niezbędne. Skoro jeden z nich usuniemy, życie ustaje. A to ustanie nazywamy śmiercią. Otóż ten przykład i inne prowadzą nas do bliższego określenia przyczyn bliższych i dalszych, a tem samym jeszcze ścisłego określenia stosunku przyczyny i skutku, gdyż pokazuje się z

7/10

wszystkich tych przykładów, że nigdy jakieg. jedno jedyne zjawisko nie jest wystarczające, aby wystąpiło inne. - Przykład najprostszy: Padanie ciała. Nie wystarczy ciało opuścić, lecz musi być siła ciężkości czyli przyciągnięcie ze strony ziemi, musi też być ciało cięższe od powietrza, w ogóle od medjum, w którym pada. Opuśczenie nie wystarcza, gdyż n.p. balon gazem świetlnym napełniony nie upadnie. Więc mamy tutaj większą ilość czynników nie-zbędnych. One nie jednakowe. Jedne z nich, to pewne własności wchodzących w grę przedmiotów. Inne, to pewne stosunki tych przedmiotów do siebie i do otoczenia. Jeszcze inną to pewne zjawiska, występujące na tle tych przedmiotów, ich właściwości i stosunków. N.p. Pewien ciężar ciała, w tem zawarty pewien stosunek do ziemi, a nadto zjawisko opuszczenie ciała, pozbawienia go podstawy. Siłę ciężkości, sam ciężar ciała, m i g szy od powietrza nazywamy warunkami niezbędnymi: rzeczem to niezbędny tutaj jest ułożeniem: |, pozbawienie zaś podstawy nazywamy przyczyną. Podobnie z karabinem wypalającym. Podobnie ze śmiercią wskutek przeszycia serca. Warunkiem by ciało było żywe, inaczey śmierci niema, . Więc tak można zestawić:

(5) Ten sam, Kominowski

1/1

wszystkie tych przykadek, że nigdy nie było jedno jedno z ja-
 wiako nie jest wystarczające, aby wystąpiło inne. - Przykadek
 najprzez: Padeńcie ciała. Nie wystarczy ciała opuszczyć, lecz
 musi być ciała ciężkością czyli przysięgnięciem ze strony ciała,
 musi też być ciała cięższe od powietrza, w ogóle od medium, w
 którym pada. Opuszczenie nie wystarczy, gdyż n. p. balon gazem
 świetlnym napędniony nie opada. Więc mamy tutaj większą ilość
 czynników nie-sędnych. One nie jedynkowe. Jaka z nich, to
 pewne własności wchodzących w grę przedmiotów. Inne, to pewne
 stosunki tych przedmiotów do siebie i do otoczenia. Jazdźcie im
 to pewne zjawiska, występujące na nie tych przedmiotów, jak
 własności i stosunków. N. p. Pewien ciężar ciała, w tem zawarty
 pewien stosunek do ciała, a nadto zjawisko opuszczenia ciała, p
 pozawienia go podawcy. Siłę ciężkości, sam ciężar ciała, m ię
 czy od powietrza naszymi warunkami nie-sędnymi: tymczasem
 to nie-sędny tutaj jest stosunek: i, podobnie zaś podawcy
 naszymi przysięg. Podobnie z karabinem wypadającym. Podo-
 bnie ze śmigłem wakułek przesyca się serce. Warunkiem by ciała
 było żywe, inaczej miarci niema. Więc tak można zjawisk:

(Czyżbyśmy mieli, w tym miejscu, ...)

Aby nastąpił skutek, t.j. zjawisko jako skutek, muszą być dane

warunki. Jak długo same tylko warunki, skutku niema. Skoro jednak jeszcze jakieś zjawisko wystąpi, ono razem z warunkami wywołuje inne zjawisko. N.p. powstawanie siarczka żelaza w próbkowce. Otóż wobec tego rozróżniamy warunki i przyczynę. Albo też nazywamy wszystkie warunki z przyczyną razem ~~warunkami~~, przyczyną, a tę przyczyną w znaczeniu poprzednim nazywamy przyczyną w znaczeniu ścislejszem, przyczyną ~~ostateczną~~ ostateczną.

W takim określeniu mieści się następująca zasada wierdzeń :

Jeżeli z ogółu warunków brak jednego, niema skutku. Albowiem one wszystkie są niezbędne. Jeżeli wszystkie warunki wraz z przyczyną ostateczną są dane, wtedy musi nastąpić skutek. To "musi" nastąpić znaczy, że nie może nie nastąpić, że jest konieczność, by nastąpił skutek. Zastosujemy to teraz do naszej kwestyi.

Jeżeli chodzi o to, czy postanowienie podlega prawu przyczynowości, chodzi o to, czy postanowienie następuje z koniecznością, skoro dane są p wne warunki i ostateczna przyczyna. Więc: Warunkami zdolność powzięcia postanowienia. Ale i jeszcze coś

Wzrostami zdolność powiększenia postawienia. Ale i jeszcze coś
się, skoro dane są w warunku i ostrożnie przyszywać. Więcej
wzrost, chodzi o to, czy postanowienie następuje z koniecznością
Jeżeli chodzi o to, czy postanowienie podlega prawu przyszywania

niezależność, by nastąpił skutek. Nastawiamy to teraz do następującego
"mała" nastąpić znaczy, że nie może nie nastąpić, że jest konieczne
przyszywanie oznacza się dane, wtedy musi nastąpić skutek. To
one wszystkie są niezbędne. Jeżeli wszystkie warunki wraz z
Jeżeli z ogólnych warunków brak jednego, niema skutku. Albowiem
W takim określeniu musi się nastąpić przyszywanie w dziedzinie :

czynny w znaczeniu ścisłym, przyszywanie jest to czynny
przyszywanie, a to przyszywanie w znaczeniu poprzednim przyszywanie przy
tem przyszywanie wszystkie warunki z przyszywanym razem warunkami.

powsta. Oraz wobec tego potrzebujemy warunki i przyszywanie. Albo
wzrost inne zjawisko. N. p. powstawanie siateczka żelaza w pró-
duku jeszcze jakiegoś zjawisko wystąpi, ono razem z warunkami wy-

warunki. Tak długo same tylko warunki, skutku niema. Skoro je-

dalszego, jak już wiemy. Przedstawienie tego, co ma być ewent. postanowione. Dalej pewien warunek negatywny, mianowicie brak przekonania, że to nie leży w naszej mocy. Jeszcze dalej pozytywny warunek: musi nam zależeć, m si mieć wartość ów przedmiot, ów cel woli. To są wszystko warunki niezbędne. Ale wiemy, że z obecności tych warunków niezbędnych nie wynika, że one są warunkami wystarczającymi. Bardzo często się zdarza, że te warunki są spełnione, a postanowienia niema. N.p. Urzędnik, ku latu, zmęczonym znużony, niezdrow, więc pragnie odpoczynku, i namyśla się, czy podać o urlop już zaraz. Podanie o urlop jest przedmiotem ewentualnego postanowienia, a zależy mu na niem pośrednio. ~~Mia~~ Spełnione też inne warunki. Mimo to do postanowienia może nie przyjść. Powiemy dlatego, że nasza zachodziły jakieś względy, n.p. urzędnik obawiał się narazić się szefowi, albo przypuszczał, że otrzymanie urlopu mało prawdopodobne. Albo wie, że kolega biurowy chce pójść na urlop i że go bardziej od niego potrzebuje. Ale może nadejść czas, że mu lekarz powie, iż koniecznie musi zaraz pojechać na urlop, jeśli nie chce się narazić na ciężką chorobę. Więc już się dłużej nie zastanawia, lecz postanwia wnieść podanie i wnieśli. Widzimy z tego przykładu i z

Pr. i pr. Karne wobec tego, wola. woli. -42-
dalekiego, jak już wiemy. Przedstawienie tego, co ma być ewent.
porównanie Dalej powinien warunek następujący, mianowicie brak
przekonania, że to nie leży w naszej mocy. Jeszcze dalej pozost.
wy warunek: musi nam zależało, m. si. mieć wiarę w przedmiot,
ów cel woli. To są wszystkie warunki niezbędne. Ale wiemy, że
z obecności tych warunków nie wynika, że one są
warunkami wystarczającymi. Biorąc często się zdarza, że te warunki
ki są spełnione, a postawienie niema. N. p. Urzędnik, ku jakiemu,
zmagającym trudnym, niezdrowym, więc pragnie odpuścić, i namyśla
się, czy podać o urlop już teraz. Podanie o urlop jest przedmiotem
tem ewentualnie go postawienia, a zależy mu na niemożliwość.
Mimo spełnienia tych warunków. Mimo to do postawienia może
nie przyjąć. Powiem dlatego, że zawsze zachodzi jakiejś wątpli-
wy, n. p. urzędnik obawia się parcia się szefowi, albo przy-
paznać, że otrzymanie urlopu może być prawdopodobne. Albo wie,
że kolega biurowy może podać mu urlop i że go parcia od niego
potrzebuje. Ale może nadzieja czasu, że mu lekarz powie, że konie-
cznie musi teraz podać mu urlop, jeśli nie chce się parcia
na ciężką chorobę. Więc już nie dajemy nie zastanawiając i z
postawienia wiary podanie i wola. Wskazywamy z tego przykładu i z

rozbiór podobnych, że tamte warunki zrazu niebyły wystarczające; stały się wystarczającymi z chwilą, gdy wartość przedmiotu postanowienia osiągnęła pewien stopień. To było ostateczną przyczyną: wzbudzona troska o zdrowie, obawa podkopania zdrowia itd. Przez to przedmiot postanowienia nabrał także większej wartości pośredniej i postanowienie zapadło. Możemy to doskonale porównać z owym powstaniem siarczka żelaza. Dopiero wtedy zaczyna się tworzyć, gdy temperatura osiągnie pewien stopień.

Przedstawienie rzeczy, które powyżej podałem, jest deterministyczne. Wychodzi bowiem z założenia, że z chwilą, gdy dane są owe warunki, t.j. myśl o wniesieniu podania, przekonanie o możliwości, wartość tego wniesienia, zdolność postanowienia i skoro się przyłączy dalej pewien stopień tej wartości, następuje postanowienie tak samo nieuchronnie, jak wytwarzanie się siarczka żelaza. To znaczy, że owe warunki wraz z przyczyną ostateczną były niezbędne, a zarazem wystarczające do wywołania do powstania postanowienia. Ono musiało w danych warunkach zapaść, nie mogło nie zapaść. Indeterminiści natomiast mówią: Uznajemy, że wszystkie owe warunki są niezbędne. Bez nich niema postanowienia. Ale przeczyimy, jakoby były wystarczające. Chociaż są,

Rt. i pr. karne wobec sądu. Wini. woli. -48-
Tęż form podobny, że także warunki stanu nie były wystarcz-

jące; stały się wystarczającymi z chwilą, gdy warunki przedmiot
postanowienia osiągnęły pewien stopień. To było ostatczna przy
czyną: wzbudzona groźba o zdrowie, obawa porażenia zdrowia i
Przez to przedmiot postanowienia nie był także większej wartości
postrzeżonej i postanowienie zapadło. Mamy to doskonałe porówn
z owym powstaniem siaraka żelaza. Dopiero wtedy zaczęła się

tworzyć, gdy temperatura osiągnęła pewien stopień.

Przedstawienie rzeczy, które powyżej podajemy, jest determinacji-
styczne. Wychodzi bowiem z założenia, że z chwili, gdy dane są
owe warunki, t.j. myśli o właściwości podania, przekonania o moż
ności, wartość tego właściwa, zdolność postanowienia i skoro
się przyjąć dalej pewien stopień tej wartości, następuje po-
stanowienie tak samo nieuchronnie. Jak wytworzenie się siaraka
żelaza. To znaczy, że owe warunki wraz z przyczyną ostatczną

były niezbędne, a razem wystarczające do wywołania do powsta-
nia postanowienia. Ono musiało w danych warunkach spaść, nie
mogło nie spaść. Indeterminacji natomiast nie miało: Uniajmy,
że wszystkie owe warunki są niezbędne. Bez nich niema postano-
wienia. Ale przesywa, jakoby były wystarczające. Choćże są,

postanowienie wcale zapasć nie musi. Konieczności niema. Wola rozważa, i dopiero ona dopełnia owe ~~niebędące~~ warunki, ~~tem że się niejako ku nim skłoni.~~ może postanowić albo nie. Posiada bowiem liberum arbitrium, wolny wybór. Postanowienie nie jest więc koniecznym następstwem owych danych, lecz jest swobodnym aktem woli, do którego tylko tamte dane są potrzebne. Aby powrócić do naszego porównania, sprawa ma się wedł ug indeterminist'w tak, jaka by była z kamieniem, który z ręki puszczonej nie musi upasć. Jego ciężar i brak podparcia jest niezbędnym warunkiem padania; nie wystarcza jednak, aby kamień padł; na to musi być jeszcze dobra wola kamienia, bo gdy nie zechce, nie padnie. | Można więc kwestyę w krótkości tak sformułować: Czy charakter człowieka wraz z motywami jest wystarczającą i niezbędną przyczyną postanowień, czy też ty ko niezbędnym warunkiem?

9/VI

I teraz możemy sobie zdać sprawę z doniosłości, którą się tej kwestyi przypisuje. Według deterministów każdy akt woli, każde postanowienie jest koniecznym następstwem danych warunków, dzieł danego charakteru, danych pobudak. Jeśli podanie o urlop przybiera dla owego urzędnika dostatecznej wartości, nie może on

postawienia wcale zapas nie ma. Konieczności niema. Wola
 rozwar, i dopiero ona dopełnia owe niedobry warunki, tam że
 się nie jako ku nim skieruje. Może postawienie albo nie. Postawa
 powiem liberalnym strykiem, wolny wybór. Postawienie nie jest
 więc koniecznym następstwem owych danych, lecz jest swobodnym
 aktem woli, do którego tylko tamte dane są potrzebne. Aby po-
 wrócić do naszego porównania, sprawa ma się wedł ug indziejmi-
 nial w tak, jaka by była z kamieniem, który z ręki pasażerów
 nie musi opadać. Jego ciężar i brak podparcia jest niezbędny w
 punkcie padania; nie wystarczy jednak, aby kamień padł; na to
 musi być jeszcze dobra wola kamienia, bo gdy nie zachce, nie
 padnie. | Można więc kwestyę w krótkości tak sformułować: Czy
 charakter człowieka wraz z motywami jest wyjątkową i nie-
 złąną przyczyną postawienia, czy też ty ko niezbędnym warunk-

Kiedy?

I teraz ma emy sobie zdać sprawę z doniosłości, którą się w
 kwestyji przypada. Według deterministów każdy akt woli, każde
 postawienie jest koniecznym następstwem danych warunków, bez
 danego charakteru, danych podtek. Jeśli podanie o urlop przy-
 ciara dla owego urzędnika dostatecznej wprost, nie może on

17/11

inaczej, jak postanowić, że je wniesie. Albo: Jeżeli u człowieka
ka chęć zemsty wraz z innymi warunkami, i chęć zemsty dość
silna, nie może on inaczej, jak sąsiadowi podpalić chałupę. To
konieczne, nieuniknione, nieuchronne. Nie może nie popełnić tej
zbrodni. Więc jakże można tego od niego wymagać? A jeśli nie ma
można tego od niego wymagać, by chałupy nie podpalił, to ja-
kiem prawem możemy żądać, by nie podpalał, jakim prawem możemy
go karać za to, że podpalił? A tak samo: jak może Bóg go karać,
kiedy on musiał tak postanowić? A dalej: dlaczego mamy mieć wy-
rzuty sumienia, jeżeli n.p. w złości kogoś skrzywdzimy? Wszak
postanowienie skrzywdzenia było nieuniknionym wynikiem naszego
charakteru, naszej złości, naszego żalu do owego człowieka.
Albo: jak można wymagać, by ktoś pracował nad swoim doskonalen-
iem, t.j. nad tem, by pewnych rzeczy nie robił, by inne wyko-
nywał, skoro to, co robi i wykonywaje jest następstwem jego posta-
nowień, a te postanowienia wynikają nieuchronnie z charakteru i
z pobudek. A dalej: Dlaczego mamy się czuć odpowiedzialnymi za
to, co postanawiamy i robimy, skoro to "nie od nas" zależy,
lecz od tego, jaki mamy charakter dzięki naszym przodkom, oko-
licznościom wychowania, oraz od tego, jakie działają na nas w

Et. i pr. Karne wobec zagadn. woln. woli 46

danej chwili pobudki? Więc gdzież jest granica i różnica między winą a zasługą, grzechem a cnotą, dobrem a złem? Wszystko to ustaje. Człowiek staje się automatem, działającym z taką samą koniecznością, z jaką działa n.p. automobil. Skoro wszystko w porządku, a ja pokręcę odnośną korbą, puszcza się w ruch. Tak samo człowiek, tylko jeszcze bardziej skomplikowany. Skoro taki a taki charakter, a przyjdą te a te pobudki, to a to zrobi. - Tak przedstawia się sprawa według deterministów, mówią indeterminiści, a o sobie powiadają: Wszystkie te trudności ustają, skoro postanowienie nie jest nieuchronnym następstwem charakteru i pobudek, skoro nawet w danych warunkach mogą postanowić tak lub owak. Wtedy bowiem powiem do podpalacza: Ha, trudno, musisz cierpieć karę, skoro postanowiłeś podpalić. Wcale tak postanowić nie musiałeś; mimo mściwości swej i pobudki do zemsty mogłeś postanowić, że się nie zemścisz, że przebaczysz. To była twoja wola. I dlatego też masz wyrzuty sumienia i czujesz się odpowiedzialnym za to, bo wiesz, że mogłeś nie zrobić, a zrobiłeś. Więc sprawa doniosła, jeśli od tego ma zawiśnąć być cała etyka.

Więc prawa doniosła, jeśli od tego ma zawiść być coś czyje.
 i trzeba się odpowiedziały na to, do wieza, że mógłś nie m-
 czyza. To była twój wola. I dlatego też masz prawo sądzienia
 do zemyły mógłś postanowić, że się nie zamiesz, że przepadz
 je tak postanowić nie miałeś; mimo mądrości swej i podobni
 trudno, miałeś się nie kusić, skoro postanowiłeś podobnie. Wsa-
 stanowić tak lub owak. Wtedy byłem powiem do podobnie: Ha,
 charakteru i podobak, skoro nawet w danym warunkach mógłś po-
 stać, skoro postanowienie nie jest nielubym niem następowaniem
 indetermiński, a o sobie powiadzaj: Wszakże nie podobnie u-
 ni. - Tak przedstawia się przebieg choroby mówię
 taki a taki charakter, a przyjdzie do podobnie, o to zto-
 Tak samo znowem, r. lko jeszcze bardziej skomplikowany. Skoro
 w porządku, a ja podobnie przebieg choroby w. f. uan.
 ma kontencja, z jaką dzieła n. p. automobili. Skoro wazarsko
 to nastaje. Człowiek staje się nieustraszoną, dziełażym z taką sa-
 czy winę a zasługę, przeczem a onoz, dobrem a złem Wazarsko

Przebieg choroby

Przebieg

Przebieg choroby